

המצה: לדלג מעל הזמן

א.

החמץ והמצה מסמלים כנודע את השעבוד והחרות. החמץ הוא לחם האיטיות וההמתנה, לעומת המצה - שהינה לחם החיפזון. ובמישור אחר: לחם עשיר לעומת לחם עני. אך נשאלת השאלה: מה הקשר בין החיפזון לחרות ובין ההתמהמהות לשעבוד? לכאורה החיפזון הוא תכונה שלילית, מביא הוא לשגיאות, חוסר שקול דעת ונפילה. מה לזה ולגאולה? אדרבה, הלא אומר הנביא בעניין הגאולה העתידה (ישעיה נב): "כי לא בחפזון תצאון..." ובמקום אחר: "בשובה ונחת תושעון" (שם ל).

כשאנו בוחנים את ההבדל שבין החמץ למצה אנו מוצאים שאין ביניהם שום הבדל עקרוני, שלא כמאכלות אסורות הנבדלות באופן מהותי ממאכלים כשרים, כגון שנשחט כהלכה או לא, טריפה או לא, חיה טהורה או טמאה. כאן כל ההבדל הוא - רגע אחד. ח"י דקות - והרי זו מצה, מעבר לכך - הרי חמץ. ולא זו בלבד: כל ההבדלים בענייני איסור והיתר הם קבועים לכל השנה ובכל התנאים. ואילו כאן שולט המצב רק לשבוע אחד (למעט המזבח שגם עליו אסור להקריב בד"כ חמץ, ויש לכך יוצא מן הכלל בקרבן תודה ושתי הלחם, ועוד יבואר), ואילו בכל השנה הלחם יש בו קדושה ואדרבה מצווה להתענג ביו"ט ובשבת מלחם מדושן וכו', ואין בו שום עניין של איסור. ובחג החרות פתאום נעשים אנו רגישים יתר על המידה לעניין זה של חיפזון והתמהמהה, עד לכדי איסור החמור מכל איסורי תערוכות, שאינו בטל אפילו באלף (שלא כשאר איסורים שבטלים בששים), כלומר איסורו מוחלט לגמרי, וגם העובר עליו דינו בכרת החמור. ומה עניין כל זה?

ב.

כדי להבין זאת, נחזור לדברינו לעיל שכל ההבדל בין החמץ למצה הוא ענין של נקיפת הדקות, היינו עניין של זמן. אם נדייק בדבר נמצא שהמלחמה שלנו בפסח מתמקדת בהימשכות הזמן, בהתמהמהות עצמה. "ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם". אז הם לא יכלו להתמהמה. היום אנחנו יכולים, וזו בדיוק הבעיה. התורה בצוותה על המצה רוצה שגם בדורותינו, כשאנו יושבים שאננים בביתנו, לא נוכל להתמהמה, ויוצרת מצב זה באופן מלאכותי ע"י איסור החמץ שהוא איסור ההתמהמהות והציווי על החיפזון.

הזמן הנוקף - אם כן - הוא עצמו ההופך את הכשר לפסול, עד כדי כרת. מדוע? מה כל כך נורא להמתין? הרי עם ישראל חיכה לגאולה הראשונה 210 שנה, ולגאולה האחרונה אנו מחכים 2000 שנה. איך החיפזון קשור לחופש, לגאולה?

- זמן פירושו תהליך. דברים בעולם הזה לוקחים זמן. דברים לא קורים ברגע - כך רגילים אנו לומר. האמנם כך? האין יוצא דופן? אמנם משפט זה נכון, כל עוד אנו מתחשבים רק עם חוקי החומר. במערכת טבעית מטריאליסטית, אין קפיצות ודילוגים. לכל דבר יש סיבה שגורמת אותו. לכל ריאקציה יש את זמן התגובה שלה. שלשלת של סיבות ותוצאות הן הגורמות את מערך ההתנהלות בעולמנו. בעולם התחום בגבולות החומר - יש חיכוך, ישנה איטיות. תנועה של חומר לוקחת זמן, אפילו הרבה זמן.

אך לא כך בעולם הרוח, בעולם האלוקי. "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור" (תהלים צ). בעולמו של הקב"ה אין זמן. לא זו בלבד, גם בעולמה של הנשמה אין זמן, לפחות לא במובן שלנו.

שינויים רוחניים קורים עפ"י חוקיות אחרת, מעל הזמן, כמה שנראה לנו כדילוג וקפיצה. בבת אחת, ממצב למצב.

זוהי מהות הגאולה. הגאולה איננה שייכת לעולם החומר, אין היא נובעת ממנו - מסביר המהר"ל ב"נצח ישראל". מקורה הוא העולם העליון. למעשה היא ההתגלות של העולם העליון בתוך חוקי העולם התחתון שלנו. זהו הנס, ההופעה האלוהית. מכיוון שאין היא פונקציה של העולם החומרי ואין הוא יכול להביא אותה, מכיוון שהיא כלל לא קיימת במישור שלו אלא היא התגלות של מישור אחר לגמרי עם סדר זמנים אחר וחוקיות אחרת, אין זה משנה מתי זה יבוא. זה יכול להיות אתמול, היום, או בעוד אלף שנה. לא התהליכים הקורים כאן מכתבימים מתי תבוא הגאולה. השאלה היא רק: מתי יפתח הצוהר, מתי יעלה הרצון מלפניו לגאול אותנו. כאן שולט הרצון ולא הסיבתיות.

גאולה היא לכן השתחררות מהזמן של העולם-הזה. להשתחרר מהתהליכים שאתה כה כבול אליהם. אתה רגיל שדבר מקדים דבר, דבר גורם לדבר, מכל זה אתה צריך להשתחרר כדי לקבל את האור העליון, כדי לצאת לחרות אמיתית. לצאת לחרות מהעוה"ז וממגבלותיו פירושו למרוד בעוה"ז, למרוד בחוקיות הכבדה והעצלנית שלו. רק אז אתה משוחרר מעכבות למיניהן והופך לחופשי, יכול אתה אז לממש את מה שגנוז בנשמתך.

ג.

בגמרא מפורסמת (סנהדרין צח) מובא: שאל ריב"ל את המשיח "מתי תבוא?" ענה לו: "היום". אמר ריב"ל לאלהיו: "משיח שקרן, שהרי אמר שיבוא היום ולא בא". ענה לו אליהו: "היום - אם בקולו תשמעו". מסביר המהר"ל, כי המשיח אינו נתון לחוקיות שלנו, זו הכובלת אותנו אל העבדות. הוא הגואל, מפני שהוא בא "מסרט אחר", מעולם אחר לגמרי. במעבר בין העולם שלנו לעולם שלו רבוצה תהום. אי אפשר לגשר עליה באמצעות הזמן. הזמן תכונתו שהוא מוציא אל הפועל את מה שגנוז כבר בכח. למשל: זרע ההופך לעץ - לוקח לו שנים רבות. אדם שגדל, משפחה שהופכת לאומה וכד'. הזמן איננו מחדש חידושים, אלא מוציא אל הפועל. זהו הזמן בתור גילוי של ספירת המלכות, המוציאה את האורות הגנוזים החוצה.

אך הגאולה איננה דבר שגנוז בתוך המציאות עצמה, אלא היא עלייה לרמה שהמציאות איננה נמצאת בה. היא בגדר "אור מקיף" למציאות. לכן הזמן איננו יכול להביא את הגאולה. אין בכוחה של המציאות להיגאל. צריכה היא לשם כך להיפתח אל משהו גבוה יותר - אור אלוהי עליון. תלוי הוא הדבר לפיכך בשני תנאים: ברצון העליון, ובמוכנות של התחתונים להיפתח. אבל מצד הגואל עצמו, יכול הוא להופיע בכל יום, לפני אלף שנה כמו עכשיו כמו בעוד אלף שנים. כל ההתפתחות של העולם היא כקליפת השום בעיניו. אין היא כלל נוגעת בהארה של הגאולה, שהיא התפתחות מסוג אחר לגמרי. וכמו שאנו רואים, העולם יכול להיות מאוד מפותח מבחינה טכנולוגית וכו', ואעפ"כ להביא את עצמו דווקא ע"י כל הפיתוחים הללו לידי חורבן ח"ו. העולם מצוי בתוך מעגל סגור מבחינה רוחנית, מעגל שבני האדם אינם מבחינים בו. סבורים הם שהם מתקדמים אך למעשה סובבים הם במעגל, וכמו שאמר החכם באדם: "אין כל חדש תחת השמש. אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת. יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא - כבר היה לעולמים אשר היה מלפנינו" (קהלת א)!

אך המשיח הוא חידוש אמיתי - מסביר המהר"ל - הוא פריצה של המעגל של העוה"ז, מעבר לעולם הבא, לחוקיות הבאה. לכן: "היום אם בקולו תשמעו". מצד אחד זה יכול לקרות בכל רגע, ומצד שני זה תלוי בנו, אם נמצא חן בעיני ה"י" ויחפוץ לגאלנו ולשבור את עול העולם מעל צווארנו, להעביר אותנו לפאזה אחרת. אנו צריכים לעשות את שלנו, להתחזק בתומ"צ וכו' עמ"נ לשאת חן בעיניו, אבל כאמור תלוי הדבר בעיקר ברצון האלוקי שלמעלה מכל טעם.

נאמר על הגאולה העתידה: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז). במצרים נאמר: "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד). הגאולה היא חסד אלוקי. באה היא מלמעלה. אין היא תלויה במעשנו. אך דבר אחד נדרש אז מישראל: למהר. עלול אתה להחמיץ את הרגע. ברגע שהשמים

נפתחים, צריך האדם להיות פתוח לעשות את הדילוג הזה. "מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" (שה"ש ב). הקב"ה מדלג וגם אנו צריכים לדלג, לקפוץ כמו ילדים, לצאת מן הכבודות שלנו. "אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם" (ישע' לה).

ד.

אדם שואל את עצמו: למה אינני מרגיש חופשי? מדוע אינני מגשים את עצמי, מדוע איני עושה את מה שלבי תמיד חפץ באמת? למה חיי אפלים וסוגרים עלי במיצרים רבים כ"כ? התשובה היא, שאני נתון בתוך מערכת מסוימת שהיא שסוגרת עלי. מערכת זו בנויה מתודעת המציאות שלי ושל הסוכבים אותי. זהו החמץ. את המצב החופשי, חסר הגבולות, הגבוה, אינני יכול לראות מתוך מצבי הנוכחי. אורח החשיבה ואורח החיים שאני נתון בו, עם כל יתרונותיו - ואפילו קדושתו, איננו יכול להוביל אל המצב החדש הפתוח יותר, החופשי יותר. כאמור, הזמן לא יעשה את זה. ראיתי אנשים שהתבגרו, עברו הרבה הרפתקאות וכביכול תמורות, אך נפשם נשארה יבשה, היא לא עברה תמורה מהותית. נשארו הם ממש כפי שהיו כילדים. הלב נחמץ (...) למראה כזה.

מה גרם להם להישאר פנימית משועבדים? זה שהם לא עברו אף פעם בחיים קפיצה מהותית, דילוג מעבר לזמן. הם לעולם לא יצאו מהמקום המוגן והחמים ששמו: הקיום שלהם. עצם הקיום שלך זהו מצרים. כמו שדרש האריז"ל: מצרים - מצר מי. מצר הבינה, האימא. אלו הם הגבולות של הקיומיות עצמה. כדי לפרוץ אותם חייב אתה להיות מוכן להקריב את ביטחונך האישי, את אותה חממה מוגנת של מה שמוכר ומובן. זהו המובן של שריפת החמץ, שהיא שריפת הקיום שלי עצמו. "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם" (דברים ח). זהו הלקח שהקב"ה לימד את ישראל במדבר - להשתחרר מן הלחם אשר האדם מדמה שהוא חיי. ישנו גם לחם גבוה יותר - המן. לחם מן השמים.

לוותר על האגו שלי, על הביטחון העצמי שלי - בהקשר של יציאה לחרות זהו כורח. מי שאיננו מוכן לכך - אין לו מקום בעולם החרות, נכרת הוא משם, ובסופו של דבר נכרת הוא ממקורו האלוקי. נשאר הוא תקוע במקומו, אינו עולה בעליות העולמות. זהו סוד הרשעות, הרוצה להישאר במקום אחד ולבצר אותו. לפיכך משלו חז"ל את היצה"ר לשאור.

ה.

התורה מבחינה בין שאור לחמץ. "שאור שבעיסה" - כינו חכמים את היצה"ר. החמץ איננו היצה"ר עצמו אלא הקיום, האישיות הספוגה והמושפעת מהיצר. היצה"ר מהותו היא הרצון לעוצמה וחוסר המוכנות להתאיין, להתבטל. הרצון לעוצמה שרשו ג"כ גבוה - בגבורות דאינסוף, ב'מלכין קדמאין דתוהו' שנשברו. לכן קשה יותר להלחם בו. זהו שרש החמץ, שרש העיכוב.

במילים פשוטות: מדוע אדם לא משתחרר מהכבודות שלו? התשובה היא - גאוה. כלומר: הרצון להיות אינסופי במצבי זה כמות שאני; חוסר המוכנות להפוך לקליל, לילד, לכלום, עמ"נ להיוולד מחדש. כדי שאהפוך לקליל ושאוכל לשמוח חייב אני לבטל את עצמי, ולשם כך חייב אני לוותר על חלומותי להיות חשוב, על הרצון שקיומי יהיה חזק ועצום. אדרבה, צריך אני לחבב את החולשה והארעיות, את העוני והמינימליות - שמסמלת המצה. ה'פריקות' היא 'מידת הפשיטות' - בלשונו של המהר"ל, היא היכולת להיזרק, להיות כלומ'ניק בעיני עצמי ובעיני החברה, סתם בטלן. זהו התנאי לחופש.

אלה הם התנאים לכך שאשתחרר מהחוקיות של העולם הבורגני, ואוכל לקפוץ על כל המניעות, שאוכל לנצל את כל ההזדמנויות שהקב"ה פותח לי עמ"נ להשתנות באמת ולהתפתח. ההזדמנויות נמצאות, המשיח נמצא כבר. אך אנו איננו מוכנים לקבלו, מפני שאנו כבדים. הקב"ה עושה נסים בכל יום, אך האדם איננו מבחין בהם, כי כדי שהוא יבחין בהם צריך הוא להיות פתוח, לא לחכות שהדברים יקרו כפי שהוא היה מבין ומצפה להם אלא כפי שהם באים במציאות, בלי סיבה, סתם כך.

לדלג על הרכבת ולדהור איתה, מיד, עכשיו, כשאתה מזהה אותה, גם מבלי שהתכוננת לכך. המשיח תמיד בא היום. הגאולה היא תמיד עכשיו, בהווה, לא בעתיד. לא תהליך מביא את הגאולה, לא קמעה

קמעה, אלא מיד. להיות בן חורין פירושו לחיות את ההווה והזדמנויותיו הבלתי נדלות. להיות מוכן לקפוץ מהויה להויה בלא שהות ובלא הסברים. כמו שר' נחמן עשה. ור"נ הוא זה שאמר: העוה"ז עצמו מלא פלאים ואנשים לא רואים כלל. עוד לפני העולמות העליונים, אם אנשים היו רואים מה קורה בעוה"ז בכל יום היו תמהים. אך אנו עיננו טחו מראות את נפלאות ה' בעולם. ק"ו את הנפלאות שנעשות עמנו עצמנו.

1.

הזריזות היא א"כ השאיפה לעלות למעלה מהתהליכיות, למעלה מתנאי הזמן. החיפזון הוא הדבר המתקרב ביותר ל-למעלה-מן-הזמן. סוף סוף אנו בני אדם המצויים בעולם חומרי. אין אנו יכולים לעת עתה לנצח לגמרי את הזמן. לכן כל שביכולתנו הוא למהר עד כמה שניתן, כולי האי ואולי נזכה מתוך כך לקפוץ קצת מעבר אליו.

ריצה זו של ערב פסח משולה לריצת חיות הקודש: "רצוא ושוב כמראה הבזק" (יחזקאל א). כמו ברק, הנע במהירות האור. מהירות האור היא המגשרת בין למטה מהזמן ללמעלה מהזמן, כידוע. מצד אחד היא מוגדרת ע"י הזמן (300,000 ק"מ בשניה) אך מאידך היא מוחלטת, אין למעלה ממנה, ומי שנמצא בה הוא למעלה מהזמן. שניה אצלו היא כאינסוף שנים אצל מישהו אחר. "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול" - נאמר על אור א"ס ב"ה.

החיות הן גבול העולמיות - הזריזות, הברק. ההתקרבות אל האור היא ע"י ריצה, ע"י דילוג, והתקרבות זו מאכלת את החומר, כפי שאמר איינשטיין - בהתקרבות של מסה למהירות האור היא נשרפת והופכת לאנרגיה. המסה עצמה איננה יכולה להגיע למהירות האור. חייבת היא לשם כך להפוך בעצמה לאור. "מזיעתן של חיות הקודש" - במרוצתן הבלתי נלאית - "יוצא נהר דינור שנשפך על ראש רשעים בגהנום" - אומרת הגמרא (חגיגה יג, ב). התלהבות הנכרא ברצונו להידבק בכסא הכבוד, מלכות ה', שחשמל ונוגה לו סביב, מהתלהבות זו יוצאת האש השורפת את הרשעים, את בעלי החומר הגס והעבה. אין הם יכולים להחזיק מעמד באש זו. "על כן לא יקומו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים" (תהלים א). "ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם" (מלאכי ג) - הרשעים יהיו אפר תחת כפות רגלי הצדיקים. מה שלא נשרף מעצמו בדרכו ליהפך לאור - נהפך לאפר. החמץ, שלא כשמץ, איננו יכול ליהפך לאור. שייך הוא לבחינת מאורי האש ולא למאורי האור (ע"י זוהר בראשית כא, א) ולכן רק אש יוצאת ממנו ומה שנשאר הוא אפר. כך הם גם שונאי ישראל, שבעוה"ב יהפכו לאפר תחת רגלי ישראל. כי מה שהוא חומר במהותו ואין בו פוטנציאל רוחני - הרוחניות שורפת אותו והוא מתכלה. זהו סוד ביעור חמץ - ביעור החומריות הכבדה, זו שאין לה עליה אל האור.

2.

ובזה יובן גם איסור חמץ ושאר ע"ג המזבח. המזבח הוא המאָפֶּל את הבהמיות ומעלה אותה לרוחניות. בהתקרבות אל הקב"ה שע"י הקרבן - אין מקום לחמץ. למעט קרבן תודה שענינו ההודאה על הזכיה בקיום בעוה"ז מידיו של הקב"ה, ואז יש עליה לחמץ, כלומר הקיום החומרי עצמו מתגלה ג"כ כקיום אלוקי. למעשה זהו אור גבוה יותר מאור הפסח, אך רק לעת"ל כשיתבטל הפסח וכל המועדים שנובעים ממנו, יתבטלו כל הקרבנות חוץ מקרבן תודה, ממש כשם שפורים לא יתבטל, שבפורים מותר החמץ. בעולם העליון, לאחר שריפת החמץ, חוזרים ומגלים שבעצם לא היה בו כלל עיכוב. המציאות החיצונית עצמה הופכת לפנימית, וזהו היחוד העליון של התודה ושל הפורים - עד דלא ידע בין אור המן לברוך מרדכי. ועתיד היצה"ר - השאור עצמו - ליהפך לטוב מאוד.

ה.

"אני ישנה ולבי ער. קול דודי דופק: פתחי לי אחותי רעייתי יונתי תמתי, שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה" (שה"ש ה). הדוד דופק. "פתחי עכשיו" - קורא הוא בקולו החושני. "אך מדוע דווקא עכשיו? כבר הלכתי לישון" - רוטנת אהובתו. אמנם אני אוהבת אותך, אבל למה הטרופ הזה, למה החיפזון? "פשטתי את כותנתי - איככה אלבשנה? רחצתי את רגלי - איככה אטנפם?". לא מוכנה היא לדלג מעל הזמן, לא מסוגלת היא לקבל את תנאי האהבה.

"דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו". סוף סוף - "קמתי אני לפתוח לדודי וידי נטפי מור ואצבעותי מור עובר על כפות המנעול. פתחתי אני לדודי - ודודי חמק עבר. נפשי יצאה בדברו, ביקשתיהו ולא מצאתיהו, קראתיו ולא ענני".

מדוע כשהיא פתחה הוא כבר חמק? - היה עת רצון, והיא החמיצה אותה. כשהיא קמה מתוך כבודתה, היא לקחה את כבודתה איתה - קמתי אני, פתחתי אני. המון רומנטיקה זולה - "ידי נטפו מור", המון רגשנות מטופשת, במקום הזריזות החושנית של אהובה הנענית לאהוב מיד, ללא שהיות. עם כל כך הרבה "אני", איך את מצפה שהוא יהיה שם?!

האני הוא החמץ. צריך לשכוח את עצמי, את האני שלי, כדי לפתוח את הדלת אל הדוד, אל הקול הפנימי הקורא לי ממרומים: בוא אלי, צא מן התיבה, בא ונשתעשע באהבים, עכשיו, עכשיו, עכשיו! לא מחר, לא בעוד דקה, צא עכשיו! שכח הכל, התנער, קום, הבא ונצא במחולות, בוא וננצח את העולם, בוא וניצור עולם חדש, עולם של אור, עולם של אינסוף.

רוצו אל החופשו